

PEETER PÕLLU SEISUKOHAD TÖÖKASVATUSE TÕHUSTAMISEKS TÖÖÕPETUSES

Mart Soobik

Abstract

The topic of the article (Peeter Põld's Point of View about Making Craft Education Efficient in Manual Training) was chosen due to the fact that the continuity of craft as a subject has not been sufficiently studied and the subject lacks firmly accepted traditions. The aim of the study is to look for innovative principles of teaching craft in order to maintain the continuity of the subject and the identity of the nation. The study deals with the viewpoints expressed in Peeter Põld's works, which were important in craft education in Estonia at the beginning of the 20th century and have maintained their importance till today.

The report focuses more closely on pupils' mental values and their acquisition, which expresses the role of education in the development of man. The relationship between teaching and education, school life and real life, abundance of knowledge, teaching materials and individual activity is observed more closely as well as the influence of individuality, creative activity, etc. on the development of a pupil. The topic under discussion appears a part of the topic of doctoral thesis of the author "Didactic System Facilitating the Development of Craft in the Framework of Estonian National Traditions". Key words: mental values, craft education.

Sissejuhatus

Eestlaste üheks tähtsamaks ülesandeks on oma maa rahvuskultuuri kaitsmine, säilitamine ja arendamine. Olulist rolli selles osas täidab üldhariduskoolides õppeaine tööõpetus, mille põhisisuks on rahvusliku kogemuse, innovaatika ja kaasaegse tehnoloogia seostamine õpilaste mõtestatud loova tegevusega. Õppeaine nimetus kätkeb endas ka töökasvatust, mis on tööõpetuse suundumuste aluseks.

Artikli **teema valik** lähtus sellest, et Eesti tööõpetuse kui õppeaine järjepidevust ei ole piisavalt uuritud ning sel puuduvad kindlalt aktsepteeritavad traditsioonid. Möödunud ja tänapäevase tööõpetuse õpetamise vahel valitseb **vastuolu** • arvestamata tööõpetuses ajalooliselt kajastunud edumeelseid seisukohti on raske tagada tööõpetuse jätku-

vaid arengusuundumusi tulevikus. Kultuuri edasikestmise seisukohalt tuleb vaadelda neid väärtusi, mis olenevad vähem aegade ja olude muutumisest, mis võimaldavad õppuril jõuda sisemiste väärtuste ja vabade otsusteni. Isiksuse arenemisel on oluline roll tema väärtushinnangute kujunemisel. Need sõltuvad aga sellest, mida võetakse kasvatuses aluseks. See on omamoodi peegelpilt ühiskonna poolt loodud suhtumisest eilsesse, tänasesse ja homsesse maailma.

Vastuoludest tuleneb antud uurimuse **probleem**: Eestis on välja töötamata tööõpetuse õpetamise traditsioonilised lähtekohad, mis on tarvilikud aine pidevaks arenguks. Uurimuse **eesmärgiks** on välja tuua tööõpetuse õpetamise edumeelsed põhimõtted, mis aitavad tagada aine järjepidevuse ja rahvuse identiteedi säilimise. **Uurimisaineks** on Peeter Põllu loomingus kajastatavad seisukohad, mis õpetamisel-kasvatamisel olid olulised Eestis 20. sajandi esimesel poolel ja on seda ka täna.

Probleemi lahendamiseks ja püstitatud eesmärgi saavutamiseks kuuluvad täitmisele järgmised **ülesanded**: uurida P. Põllu poolt kirjutatud; analüüsida P. Põllu loomingu põhjal tööõpetuses rakendatavaid seisukohtasid. Artiklis keskendutakse lähemalt õppurite vaimsetele väärtustele ja nende omandamisele, milles eelkõige väljendub kasvatus osatähtsus inimese arengus. Vaadeldakse lähemalt kasvatusväärtusi, õpetuse ja kasvatus, koolielu ja tegeliku elu, teadmiste rohkuse, valmis õppematerjalide ja isetegevuse vahekorda. Samuti individuaalsuse, loovuse jt mõjusid õpilase arengule. Uurimistöö ette püstitatud ülesannete lahendamiseks kasutatakse järgmisi **uurimis-meetodeid**: P. Põllu tööde analüüs; pedagoogilise kogemuse tundmaõppimine tööõpetuse õpetamisel Eestis 20. sajandi esimesel poolel.

Käsitletav on ühtlasi osa doktoritöö teemast: "Tööõpetuse arengut tagav didaktiline süsteem Eesti rahvuslike traditsioonide tingimustes".

Võtmesõnad: vaimsed väärtused, töö- ja tehnoloogiaõpetus.

Peeter Põllu seisukohad töökasvatusest

Pedagoogilistes põhimõtetes tugineb P. Põld paljuski Saksamaa kasvatusteadlastele ja filosoofidele. Eeskujuks on talle kutsehariduse teoreetik G. Kerschensteiner, klassikuist paeluvad teda J. Pestalozzi, F. Fröbel, J. Herbart, A. Diesterweg, ameeriklastest

kõidavad ta tähelepanu J. Dewey. Käsitöö, modelleerimise ja joonistamise osas toetub P. Põld J. Wetekampile.

Soome kooli, eeskätt tööõpetuse, juhtivamaid rajajaid Uno Cygnaeus (1810-1888) lähtus oma tõekspidamistes paljuski samadest nimetatud klassikuist-autoriteetidest, kellest Peeter Põldki. Kuigi Soomes võeti Kooliseaduse kohaselt ametlikult tööõpetus kui õppeaine kohustusliku ainaena juba 1866. aastal kooli õppekavva, mis on teadaolevalt varajasem dateering maailmas (Kantola, et al., 1999), siis P. Põld avaldas esimese ulatuslikuma tööõpetuse alase artikli „Töökasvatus koolis“ Eestis 1910. a. (Põld 1993a, 26-36)

Lähtudes P. Põllu loomingust tuleb märkida, et ta pooldas koolides võimalikult palju töökasvatuse printsiibi rakendamist. Selle all ei tule mitte ainult tööõpetust mõista, vaid põhimõtet, mis tervest koolist läbi peab käima ja mis just õppuri enese töö, iseäranis ka kehalise töö abil, iseseisvale mõtlemisele ning tegevusele tahab juhatada. See ilus vool tahab senise raamatu v teadmiskooli asemele, kus õppurile valmis teadmised õpetaja poolt kätte antakse, nn töökooli seada, kus õppur isetegevuse läbi tõe äratundmisele tuleb ja õpetaja ainult aitaja ning nõuandja osa etendab. (1993a, 26)

Avaldatud kirjalike materjalide ja sõnavõtude põhjal saab P. Põldu nimetada väljapaistvaks ja tunnustatud Eesti kasvatusteadlaseks, kes aktiivselt tegeles nii rahvusliku kasvatuse ideoloogia kui ka noorsoo kasvatusideaalide väljakujundamisega. Samas oli ta üks esimesi, kes pedagoogilistele küsimustele ja probleemidele teaduslikke lahendusi otsis, lähtudes seejuures eeskätt Eesti traditsioonidest ja omapärastest tingimustest.

Peeter Põllu arusaamad kasvatusest ja pedagoogikast on esitatud monograafias „Üldine kasvatusõpetus“ (1993c), a ga ka teistes tol ajal ilmunud materjalides. Nii M. Tuulik kui A. Elango väidavad, et P. Põllu pedagoogikalased tõed on aja proovile vastu pidanud, jäänud elujõuliseks, sest nad on end õigustanud ja neil on püsiväärtused (Tuulik 1996, 114 & Elango 1997, 16). Ja nendega tuleb nõustuda, sest P. Põllu ideedele pedagoogikateoreetikuna võime toetuda kasvatamisel- õpetamisel ka tänapäeval. Tema mõtted vaimuväärtustest, eetilisusest peaksid olema üheks „alustalaks“ iga aine sh tööõpetuse õpetamisel praegugi.

Kasvatuse väärtused tööõpetuse alusena

Kuna kasvatusprotsess on õppimise- õpetamise lahutamatu osa, siis anname siinkohal esmalt edasi P. Põllu seisukohad kasvatus ja väärtushinnangute kohta. P. Põllu määratluse kohaselt on kasvatus „teadlik sihipärane tegevus, mis vanema põlve poolt ette võetakse, et viia arenemisele kasvava põlve kehalisi ja vaimlisi jõude nende väärtuste alalhoidmise ja täiendamise sihis, milles peitub üksiku ja kogu inimkonna elueesmärk“ (1993c, 20). Haridus on kasvatus läbi omandatud kultuur. (1993a, 52)

Mida sisuliselt hariduseks ja keda haritud inimeseks pidada, see oleneb meie kultuuriväärtuste hindamisest. Õppur juhatakse kultuuriväärtustest osa saama, äratatakse ja innustatakse temas sisemisest vajadusest huvi tundma, ihaldama ja otsima inimkonna poolt loodud ja hinnatud väärtusi, neid oma elus teostama ja edasi arendama. Peeter Põllu arvamuse kohaselt on ainult kasvatus teel inimesel võimalik jõuda ühiskonna poolt loodud kultuuriväärtuste mõistmisele ja osasaamisele ning selle arendamisele.

Kasvatuse kitsamas mõttes on meil tegemist eeskätt kommetega, talitus- ja reageerimisviisidega isiklikult ja kokkupuutes teistega. Kasvataja on siin tahte ja tundmuse dispositsioonide kujundaja, mis on tarvilik mainitud viiside tekitamiseks. Tundmustel põhinevad seejuures suurel määral väärtusalused, hinnangud, huvid, mis annavad motiividele nende kaalu, tahe aga on see, mis viib tegevusele. (Põld 1993c, 53)

Peeter Põld tõstatab küsimuse, kas kasvatus ja õpetus on lahutatavad? Ja vastab sellele, et nad on ainult kaks vormi, kaks aspekti ühest ja samast tegevusest. Õpetus peab kasvatama, peab harima, õpetades peame silmas pidama ka tahtet, kõlblisi vaateid jne. Lapse intellektuaalsete võimete arendamine, temale vastavate oskuste ja teadmiste andmine on võimatu ilma kasvatuseta, ilma sihikindla mõjuavalduseta tema tahtele, mis ei ole teostatav ilma teatava korra ja atmosfääri loomiseta. (*libid.*, 51) Eri tasemel toimuv koolitus sh õppeained jms peaks olema vaid vahendiks, mille kaudu jõuab inimene kultuuri inimlike ja jumalike väärtuste omaksvõtmiseni ning eneseleidmisele. Koolitöös arvestatagu aegade voolus ja muutumises jäädavaid, igavesi väärtusi, mida „isad“ on kohustanud oma „poegadesse“ istutama. (Põld 1993a, 171)

Igapäevases koolitöös unustame kasvatus me suhteliselt kergesti, sest püüame õpilastele anda edasi aineõpetust-programmi. Õpetajad on üldiselt head ainetundjad, kuid läbi aine kasvatamisele pööratakse ka täna veel vähe tähelepanu. Tööõpetuses algab tööga kasvatamine lihtsatest elementidest, nt korrast ja kultuursest tööst jms.

P. Põld esitab seitse tähtsamat inimlike **väärtuste kategooriat**: vitaalsed, tehnilis-majanduslikud, tunnetuslikud, esteetilised, õiguslikud, eetilised ja usulised väärtused. Vitaalsete väärtustega on seotud inimese keha, tema jõud, osavus, meelte teravus, need aitavad teostada vaimseid soove ja korraldusi. Tehnilis-majanduslike väärtuste all käsitletakse kasulikkuse põhimõtet: vähese jõukulutusega saavutada võimalikult palju, s.o. kokkuhoidlikult ja ökonoomselt. Tunnetuslikud väärtused on eeskätt õpetusse puutuvad väärtused, siia kuuluvad järjekindlus ja loogiline mõtlemine, tõeotsimine, et õppur tunnetaks asjade ja nende põhjuse vahekorda. Esteetilised väärtused on nagu teatud elu vorm, viisakus, puhtus, ilu, ka kunstilised dispositsioonid, et mõista inimese hinge, loodus- ja ka kunstitoote ilu. Õiguslikud väärtused seisnevad nii üksikute isikute, üksiku ja ühiskonna kui ka riikide vahel. Nagu nt lugupidamine, teiste huvide respektseerimine, ühtehoidmine, vastutustunne. Siia kuulub ka inimese tegutsemisvabadus. Eetilised väärtused v normid väljenduvad inimese meelust. See siseimine kohustus paneb inimese tegutsema. Kõlbelised väärtused kehtivad igal pool ja esinevad meie talitusviisides kui väärtustes. Usulised väärtused on vajalikud inimeseks kasvamiseks; ta annab julgust, kindlust, teadvust, et elu maksab elada, et tal on tähendust; on võimatu lõplikult mõelda kõlbeliselt ilma religioonita. (1993c, 40) Väärtused olid seatud Põllul hierarhiline astmesse, kõrgeimal astmel oli religioon ja kõlblus, mis on üldinimlikud väärtused, nendele oli allutatud astmeliselt ülejäänud. Kusjuures madalaim aste oli vitaalsus. Seejuures pole võimalik üheski astmest üle hüppata ilma seda läbimata. Järgmine aste eeldab inimese arengus teatuid muutusi.

Peeter Põld pidas oluliseks kultuuris objektiivselt kehtivate väärtuste tundmaõppimist, et mõistaksime inimkonna poolt läbikäidud teed tervikuna, et omandaksime parima, mida möödanik pakkuda võib, et need väärtused jääksid meile autoriteediks niikaua, kui asume ise uute loomisele (Tuulik 1996, 117). See tähendab, mitte lahkulöömine minevikus loodust, vaid tugevaks saamine oleviku ja mineviku varade abil ja alles siis, kui teadmised ja oskused olemas, uute loomine. Lugupidamiseta möödaniku vastu ei ole ühiskonda, see on üks sügavamatest kasvatus ja kultuuri alustest. Kui see

puudub, ei arene kõlblus, küll aga tekivad vastandid: jultumus, häbematus, vastuvõtmatus kõlbelistele mõjutustele. Pieteeti äratada suudab ainult see, kes ise teda tunneb. (Pöld 1993c, 74)

„Sest kui puudub selge teadmine sihtidest, s.o. väärtustest, mida püüda, siis, puudub ka iseloomu kujunemisel selgroog ja jääb kasvatus tagajärjetuks“ (Pöld 1993b, 167). Ka sel ajal rõhutab Pöld vajadust pöörata suuremat tähelepanu vaimsetele ja kõlbelistele väärtustele, ilma milleta ei ole ületatavad majanduslikud kui ka sisepoliitilised raskused. Kõlbeliste harjumuste kasvuta noorte seas pole võimalik kujundada oma tulevast riiklust ega aatelisi seisukohtasid. See tõdemus kehtib paljuski ka tänapäeval.

Väärtuste erinevaid kategooriaid saab senisest enam edukalt kasutada koolitundides. Nii nt saab töö- ja tehnoloogiaõpetust käsitleda kultuurinähtusena, millel on laialdane mõju nii inimesele enesele kui ka ühiskonnale. Õppetöös võiks keskkonnakasvatuse raames uuritavateks küsimusteks olla eetilised väärtused, moraalinormide kriitilise hindamise võime ning tehnoloogia positiivsed küljed ja ka ohud. Uue materjali õppimisel, olgu selleks kas või metalliliigid, saab vaatluse alla võtta kroonise Eesti mündi. Nii võiks õpilastega vaadelda selle metalli ringlust tervikuna. Kas me teame kust maailmajaost seda maaki tarnitakse? Millistes tingimustes kaevandustes inimesed töötavad? Kas seal esineb kaevandamisega seotuid õnnetusi ja miks? Kas mõne taastamatu tooraine varud ammenduvad liigkiiresti? Mitmed sünteetilised liimid ja lahustid pakuvad võimalusi eetiliste väärtuste käsitlemiseks ning ühtlasi ka töötervishoiu ja turvalisuse probleemide arutamiseks.

Järgnevas esitatakse P. Põllu pedagoogilisi soovitusi eelpooltoodud inimlike väärtuste saavutamisel ning tuuakse välja seisukohad, mis hõlmavad õppetöö korralduslikke ja sisu küsimusi. Need aktuaalsed aspektid omavad olulist rolli õpetamisel-kasvatamisel ka tööõpetuses: teadmiste ületähtsustamine; koolielu vastavus tegelikule elule; teoreetilise ja praktilise õpetuse osakaal; individuaalsuse ja lapsekesksusega arvestamine; loov tegevus kui õppimise stimulaator; autoriteet ja vabadus isiksuse kujundajaja.

Teadmiste ületähtsustamine

Koolitöös pannakse liialt palju rõhku teoreetiliste teadmiste meeldejätmisele, samas ei osata neid teadmisi siduda praktiliste nähtustega. P. Pöld väidab, et „kool võib ainult

teadmiste vastu huvi äratada ja teid kätte näidata, kuidas tõe äratundmisele tulla. Töö meetodi õppimine peaks koolides peamiseks saama. Koolis tuleb käsitööle, modelleerimisele, joonistamisele rohkem ruumi anda". (Põld 1993a, 36) P. Põld toob välja ka selle, et võimalikult lühikese ajaga püütakse last rohkete teadmistega „äita“: Sa mas ei küsita lapselt, kas ta on nii kaugemale jõudnud, et see, mille ta peaks omandama ka temale päralt joudis. Laps peab seetõttu enamasti meeles pidama teadmisi, neid enesesse kuhjama. Tihti ta unustab õpitud teadmised ja ka kaitseb sellega enda ülekoormamise eest. (Põld 1993a, 29) Selline oli Peeter Põllu meelest teadmiste rohkuse negatiivne külg koolielus ja ta jätkab: „Unustatakse aga ära, et koolitöö väärtus mitte sellest ei olene, kui palju teadmisi keegi omandanud, vaid kui hästi ja põhjalikult nad omaseks saanud, mis mõõdul pakutud materjal kedagi rikastanud, iseseisvalt tähele panema, järele mõtlema ja otsima pannud. Suure rutuga hulka õppeaineid läbi ajades suudab vaevalt pealised siit ja sealt ühes võtta, asja sisusse tungimiseks, vaimseks seedimiseks, ei jää aega üle. Õnn on, et kooliõpetajad ise heameelega lastele rohkesti jagada püüavad, teatava vaimustusega asja juures on; siis kannab seeme igatahes vilja, võetakse kõik suurema elevusega vastu. Karta on aga, et liig suur töökoorem viimati õpetaja ja õpilased ära väsitab. Kooliõpetajatel on liig palju tunde, õpilastel puudub aeg hinge tagasi tõmbamiseks ja puhkuseks. (...) Seda silmas pidades tuleks meie haridusseltsi koolides mõnelgi pool nõudmisi vähendada ja rohkem töö põhjalikkuse peale rõhku panema hakata“ (1993a, 109). P. Põld peab tähtsamaks, kui teadmiste omandamisel lähtutakse materjalist, mis on kättesaadav kõigile nii loodusest kui ka ümbritsevast keskkonnast. Ta kirjutab: „Need kasvatajad töötavad kõige paremini, (...) kes õpilasi leidmise ja äranägemise teid juhatavad, mis muidugi targalt läbikaalutud ja lühendatud; kes õpilases loovat jõudu edendavad ja teda mitte enese taga, vaid ees käia lasevad. (Põld 1993a, 33)

Ka koduste ülesannete rohkuses ja nende põhjendamatuses näeb Põld probleeme. Õpilaste koduste kooliülesannete korraldamatus suurel osas sõltub meie ainekavade materjali rohkuses, mis sunnib nii õpetajat kui ka õpilast suurema koormusega töötama, et nõudmisi rahuldada. Üldiseks nõudmiseks olgu, et koduste tööde peale kulutatav aeg klasside kohta normeeritaks. Ära peaks keelama kodused käsitöö ülesanded, mis tarvilikud ainult kutse- ja rakenduslikes koolides. (Põld 1993b, 136)

Tuues toonased ideed tänapäeva võime väita, et sarnane olukord hakkab silma ka meie hariduselus, kus nii mitmedki ainekavad sh tööõpetus on ülepaisutatud teadmiste paljususega, mistõttu õppuril on raskusi teadmiste omandamisega ja niiviisi kaob tal huvi õpitava vastu. Õppeaines tuleks õpetajal tuua välja oluline teadmine ja sisu mõte, mis selle õpetusega kaasneb. Lisamaterjali on õpilasel võimalik ise leida õpetaja poolt antud allikatest.

Koolielu vastavus tegelikule elule

P. Põld valutab südant suure lõhe tõttu kooli ja tegeliku elu vahel. Kool seisab ümbritseva eluga liiga vähe ühenduses. Sellest väljapääsuna nähakse mitmesuguste tööde, ka puu- ja metallitööde õppekavasse rakendamise teel. Oluliseks peab P. Põld töö ühist loovat iseloomu, kus õppimise asemele tuleb elamine, mille kaudu on võimalik orienteeruda elutegelikkuses.

„Kool ei oska mitte küllal daselt lapse enese äranägemisi, mis ta väljaspool kooli kogub ja sinna ühes toob, tarvitada, et tema õppimise tahtmist kasvatada. Kui laps koolituppa astub, peab ta suure osa huvidest ja tegevuse püüetest, mis kodu ja naabrus temas äratavad, ukse taha jätma. Ja kool on sunnitud ennast sellega vaevama, kuidas lapses teisel teel ja mitmesuguste abinõudega osavõtmist oma tegevuse vastu elustada. Mõni laps kuuleb imestusega, et Emajõgi, mis Tartu linnast läbi voolab, seesama on, mis geograafia õpperaamatus ja kodumaa kaardi peal seisab. Õnnelik on laps, kes seda tunneb. See leiab pea, et koolis õppimine midagi muud ei ole, kui selle kindlaks tegemine, mis ta iga päev näeb, katsub, kuuleb. Paljudele aga jääb see kõik • kooli-
toa asjaks, sest et nad selle ühendust eluga kätte ei leia“ (Põld 1993a, 30).

P. Põld esitab küsimuse, kuidas seda lõhet kooli ja elu vahel tagada? Ja vastab, et töökasvatusega. Õppetööd tuleks nii korraldada, et ta lapses huvi ja mõistmist elu kohta ärataks ja selguks, kuidas need nähtused ja asjad inimese elus rakendamist leiavad. Sel kombel saab kool terve elu loomulikuks osaks, kuna ta praegu tihti elust kõrvalseisev koht on, kus ainult õppetükke õpitakse. (1993a, 30)

P. Põllu mõtteavaldusest on möödunud sajand, kuid me seisame praegugi samade probleemidega silmitsi. Milles oleks väljapääs? Pakume siinjuures välja mõned seisukohad. Tööõpetust saab siduda teistes õppeainetes omandatud teadmistega, ka on

võimalik praktikas läbi proovida ning luua seoseid erinevate õpivaldkondade vahel. Töö- ja tehnoloogiaõpetuse tundides peaksid õpilased lahendama igapäevaelus esilekerkivaid probleeme erinevate ülesannete ja töövahendite abil. Sellisel juhul ei omanda nad pelgalt tehnilisi teadmisi ja oskusi vaid saavad tehnoloogiliste protsesside abil vajalikke kogemusi. Õpilasele peaks võimaldama luua ülesandeid, mis on seotud eripalgeliste õpiolukordade ja projektidega. Tööõpetuses osutub aktuaalseks tutvuda ümbritsevate esemete ja nähtustega. Nii näiteks võiks ümbrusetundmise all käsitleda joogiautomaati ja selle tööprintsipi; mobiiltelefoni ja side levikut; signalisatsiooni-seadmeid ja nende valikuid jne. Viia noored kurssi tänapäevase elu külgedega ja võimaldada neil praktilise tegevuse käigus ise töid-tegemisi tundma õppida, kasutades selleks nii konstruktoreid kui ka luues ise töötavaid lihtsaid mudeleid.

Teoreetilise ja praktilise õpetuse osakaal

Põld väitis, et koolid peaksid „Jaiemat ruumi“ andma tehnilistele ja kunstiainetele, nagu käsitöö, joonistamine, voolimine, võimlemine jne. Mõistuse harimine peab ju küll tähtsa koha peal seisma, kuid mõistust ei harita üksi raamatutarkusega, vaid ka kätetöoga, mis mälu tegevusele tarvilikku vastukaalu loob. Mõistusega tasakaalus peab ka inimese tahtmine seisma, mis mõtteid tegudeks suudab muuta. Selle kasvatamiseks läheb isetegevat tööd tarvis, sh ka meelte teravust, liikmete painduvust jne, mis just tehnilistes ainetes hea korraldada on. (Põld 1993a, 110)

Peetakse oluliseks, et nooruk mõistaks elulisi tegevusi ja temas tekiks tarvidusvajadus nendes arusaamisele jõuda. P. Põld toob sellekohase näite: „Nii ei õpi tütarlapsed mitte sellepärast keetma, kuduma, õmblema, lappima, et kord ise omale nõõpi ette õmmelda, riideid paigata, suppi keeta. Niisuguse kasu kättesaamine ei anna veel nimetatud töödele kooli eluõigust. Kui aga seda tööd tehes laps materjali tundma õpib, mille kallal ta töötab, kui ta üksikute tööelementide äratundmisele tuleb, st arusaamisele, kuidas üks ja teine tööviis sündinud, mispärast asja teataval viisil tuleb teha ja mitte teisiti, siis käib ta kõik need teed läbi, mida inimsugu oma ühiskondliku edendamise jooksul ära käinud, ta kordab inimsoo ajaloolise edendamise rada“ (1993a, 30). Kool peab lapsele pakkuma näitliku aluse lisaks teooriale ja õpetaja seletusele. Vaatlemisel, tähelepanul ja õppuri kogemusel põhinev õpe aitab neil ise arutusel olevaid asju ka kujutada, luua ja valmistada. Nägemisele peaks järgnema õppuri tahe ja tundmus, viimast seostatakse käelise tegevusega. Nii nagu P. Põld märgib, et neil tunnetel

on teistega võrreldes see iseärasus, et nad meie teadvusega ühte sulavad. Õpilane, kes kuupdetimeetrilise kujundi ise teinud ja ära mõõtnud, teab paremini, kui suur üks liiter on, kui see, kes igapäev seda eset v tema kuju pildi peal näinud. (*libid.*, 32) Näitlik tegevus loob õppuris valmisoleku ise tulevikus tööd teha tahta ja osata valida sobilikku tööd. Ammustest aegadest on teada, et inimene harjub kõige rohkem siis, kui ta teostab mingit tööd. Oluline koht on siin ka käeliselt valminud toote kasutamisel-tarbimisel. Töö eesmärgiks ei ole pelgalt praktilise osavuse omandamine vaid töö vajalikkuse põhjendamine ja õppurile arusaadavaks tegemine läbi konkreetse tööprotsessi. Töö kaudu on võimalik arendada õppuri ilumeelt, loovust, töösse suhtumist ja tekitada temas armastust töö vastu.

„Töös kasvame oma kalduvustest üle, alistume kohustustele, püüame kehalise ja vaimse jõu pingutuse abil saavutada püsivaid resultate. Töö on eluvajadustest võrsunud. Tööd saab rikkalikult kasutada vaba tegevuse mõttes nii kodus kui ka koolis“ (1993c, 129). Niimoodi kirjutas tööst kui kasvatusvahendist Peeter Põld.

Tema soovitustest teoreetilise ja praktilise õpetuse osakaalu suhtes oleks näiteks tööõpetuses otstarbekas ühendada tehniliste oskuste õppimine abstraktse mõtlemise ja konkreetse tegevusega. Ühendades teoreetilise õpetuse praktiliste küsimustega, kuidas probleemi lahendada ja järelduste najal otsustusi teha, loome integratsioonivõimaluse ka teiste õppeainetega. Saab märkida, et praktilises töös on oluline osa ka harjutamisel, läbi mille tekib õppuril harjumus. Tähtsaks peetakse esimesi õigesti omandatud tööharjumusi, mille juures suurel määral töötab tahe. Harjumus on kõlbelisel kasvatamisel tarvilik komponent, kõlbeliste väärtuste kinnistamisel õppuri poolt.

Individaalsuse ja lapsekesksusega arvestamine

Individaalsusest ja lapsekesksusest kirjutab Põld, et koolis arvestagu õppetöö lapse arengut, sisemisi tarvidusi ja hingeelu. Koolis peaks õpilasel olema võimalik ise enese arenemise kallal tegev olla, kus kasvatus üha enam enesekasvatuseks kujuneb. Õppetöös on vaja arvestada õpilaste individuaalseid huvisid ja kalduvusi. Iga kooliaste peaks olema erinevaid võimalusi pakkuv ja diferentseeritud. Laps peab saama ennast vabalt määravaks inimeseks, mis on ka arenemise lõppeesmärk. Koolitöös pidagu meeles, et täiskasvanute mõte ei ühti igakord laste mõtete-tõdemustega. Kasvatustöö aluseks peaks olema eeskätt pedagoogiline psühholoogia ja pedoloogia. (1993a, 171)

Peeter Põllu mõtte kohaselt peame me last seesmiselt ümber kujundama ja temas peituvaid algeid kasvama pannes arvestama lapse loomulikkudele huvidele ja kalduvustele kohandatud õppega. Kaldub laps nt praktilisele tegevusele, kool aga sunnib teda aastaid teostama peamiselt mitmesuguste raskelt omandavate teadmistega, siis näeb õpetaja rohkesti vaeva ja valmistab õppimisel õpilasele palju vaeva. Ja mis on tulemus? Õpilane omandab mingisugused teadmiste raasukused, millest rõõmu ei tunta ja väärtust ei leita. Sellega kaasneb, aga üldine huvide kadu teadmiste vastu, tööpõlgamine, vaimne ja füüsiline loomeloidus. (1993b, 226)

Individuaalsuse printsiip lähtub sellest, et õppurid on oma iselaadis, individuaalsuses väga lahkuminevad intelligentsi, karakteri, temperamendi, eluvormi poolest ning abinõusid ja vahendeid tuleb valida sellekohaselt. Kasvatuses võiks seda printsiipi nõnda formuleerida: toimeta nõnda, et sinu abinõud oleksid vastavad kasvandiku hingelaadi iseärasustele, kuid ilma et see kaaskasvandikesse mõjuks eksitavalt või rikkuvalt. (Põld 1993c, 70) Põld soovitas õpilase individuaalsust igakülgsest tundma õppida ja tema kohta "isikuleht" sisse seada, mille põhjal on võimalik vaadelda õpilase arengut. Lapsepärasuse printsiip peab tähtsaks, et kõik mis pedagoogiliselt ette võetakse, oleks nõnda seatud, et ta vastaks lapse igakordse arenemisastme väärtus- ja otstarvete süsteemile. (*libid.*, 67)

Need P. Põllu poolt esitatud printsiibid leiavad rakendamist ka tööõpetuses praegu. Õppetöös erinevate tööesemete planeerimise ja valmistamise juures arvestagu õpilaste eripäraga. Ka olgu õpe lastele arusaadav ja tuginegu nende kogemustel ning elul. Ouline ei ole, et kõik õppurid teeksid tööõpetuse tundides ühesuguseid tööesemeid, seda nii arvuliselt kui ka kujunduselt vaid lähtugu igapäevase arenguvõimetest. Mõnele õppurile on vaid ühe praktilise tööeseme planeerimine ja koostamine õppeveerandi jooksul juba tõsine pingutus, teisele ei valmista kolme-nelja tööeseme meisterdamine suuremat raskust. Tähtis on, et me ei unustaks arendamast õppurite oskusi ja motiveerimast nende töötahet.

Loov tegevus kui õppimise stimulaator

Kritiseerides tolleaegset kooli toob Peeter Põld välja, et õppimiskool pakub liiga vähe võimalusi ühiseks loovaks tööks, kus vastastikune aitamine ja toetamine, vaba mõtete

vahetamine ja üksteise äratamine tarvilikku edendamist leiaksid (1993a: 27). Ning järgmistel lehekülgedel lisab ta: 'Ei ole küllalt silmas peetud, et lapse hing sellele, mida temale pakutakse, mida temas äratada tahetakse, *huviga* peab vastu tulema, et teadmine temale enesele tõeks peab saama, mida ta läbi elab ja tunneb. Inimeste teadmine on kahesugune: üheltpoolt teadmine, mis teistelt saadud, väljastpoolt sisse toodud, teiselpool teadmine, mis oma äranägemise peal põhineb, oma hinges kasvanud. Teiste teadmist võib õppimise teel omandada, niisama nagu mõnda mehaanilist osavust või võimist. (...) Oma äranägemise peal põhinevat teadmist ei õpita teistelt, see kasvab inimeses eneses, ta on tema enese äratundmise vili. See teadmine teeb hinge suuremaks ja rikkamaks, paneb ta uute küsimuste sünnitamisel liikuma, kihutab teda otsima, paremat püüdma' (*libid.*, 29).

Juba siis rõhutati noorte kasvatamisel ja arendamisel seda, et neile ei antaks kätte valmis juhendeid ja õppematerjale. Õpetaja oskusliku juhtimise abil suunab õppurit selles suunas, et nad ise loovust kasutades jõuaks isetegemise ja uurimise teel arusaamisele asjade olemusest ja toimimisest. Õpetamisel pööraku rohkem tähelepanu loomingulisele iseseisvale õppimisele.

Töö- ja tehnoloogiaõpetuses on oluline õppuri enda tehnoloogilise otsustusvõime arendamine ja selle igakülgne toetamine ning iseseisva tegevuse ning mõtlemise vastastikune mõju. See innustab neid loominguliselt genereerima ideid ja lahendusi ning looma ise uut tehnoloogiat. Koolitund peab võimaldama õppuril õppida teostama end nii iseseisvas töös kui ka meeskonnatöös. Töö- ja tehnoloogiaõpetuse tundides õpilaste eneseteostus loovate projektidega võimaldab neil tunnetada tulevase tegevusi, mis ootavad neid aastate pärast tööelus. Need teadmised ja praktilised oskused, mis tundides omandatakse, peavad aga vastama 21. sajandi ühiskonna vajadustele ja nõudmistele.

Autoriteet ja vabadus isiksuse kujundaja

Harjumuste kõrval on eeskujul kasvatuses suur tähtsus. Eeskuju põhineb eelkõige järeleaimamisele. Lapsele on iseloomulik, et tema sensoorsed tajumused kergesti esile kutsuvad motoorseid liikumisi. Sagedasti kordab laps veel tükk aega seda järele, mida ta näinud: meelespidamine kestab edasi ja kutsub esile vastavad liigutused. Järeleai-

mamine võib otsekohene olla, st võib järgneda kohe nähtud tegevusele, või kaudne, st võib sündida mõne aja pärast meelespidamise mõjul. Eeskuju mõju põhineb teiseks veel tundmustel. Laps aimab hea meelega järele neid, kes talle meeldivad, keda ta armastab, kellest ta lugu peab, kes on talle autoriteediks. (Pöld 1993c, 91) Pöld lisab sellele veel juurde: „Kus ka õpetaja andub täie teadvusega, täiest armastusest, lugupidamisest asjale, seal võidab ta hinged, võidab ise lugupidamise. Seal on autoriteet eeskuju“ (*libid.*, 74).

Autoriteeditundmist saab kasvatada ka sel teel, et õpilast varakult harjutatakse tarvitava sümbolväärtusega vorme, kombeid ja viise käitumises, mitmekülgne käitumine pühades paikades, kord klassis, tänaval jne (*libid.*, 76). Nii nt saab tööõpetuse tundides kasutada õpetamisel-kasvatamisel mitmesuguseid rahvakalendri tähtpäevi ja riigipühi. Vastavalt sellele saab õppida valmistama ka puidust rukkilille, mardimaski, jõulutähte, metsaskulptuure jms.

Põllu arvates on autoriteet tarvilik selgrooks, kondikavaks, toeks, mis aitab õppurit end sisemiselt koguda ja organiseerida; vabadus on see, millega algab personaalsus, iseennast määrav, iseenese eest vastutav inimene. Vabadusele oleme kutsunud kõik, kuid autoriteedi kaudu. Tähtis on, et distsipliini- ja korra nõudeid ei teostataks dressuuripäraselt, apelleerides alamatele ning meeleliste motiividele, vaid et nad „õl-legendataks inimese sisemise hinge keelde“. Seejuures peab juhtivaks vaatekohaks olema äratada õpilases õiget lugupidamist enese vastu, lugupidamist parema mina vastu. Selliselt lahkas P. Pöld vabaduse ja autoriteedi küsimust. (*libid.*, 79)

Õppurite õigete harjumuste küpsemist ja süvenemist soodustab suurel määral kindel kord ja distsipliin. Nagu igas perekonnas p.o määratud kindel elukord, nii ka koolis oma kindlasti formuleeritud koolikord, mis kooli ühiselu määrab. Kasvades kindla korra järgi, mida kõik täidavad, mis kõikidele kohustuslik, harjub õppur sellega, mis kooli ühistele ülesannetele vajalik. (Pöld 1993c, 90) Meie häda on traditsioonide, s.t. kommete, harjunud viiside puudumine, mis annaksid stabiilsuse. Traditsioonides peitub vaimsus, mis meile nii silma hakkab vanades haritud maades, põliste haritlaste juures. (*libid.*, 85) Meile ei ole traditsioonid veel küllaldaselt juurdunud, tihti võtame kahel käel vastu võõramaiseid teooriaid ja õpetusi, mõtlemata sellele kas see on vastuvõetav ka meie kultuurile, õppuritele ja õpetajatele. Iga uus ei sobi meile, iga uus ei

käivitu meil. Need seigad meenuvad meile siis, kui otsime ebaõnnestunud õppe tagajärgedele põhjusi ja selgitusi. Võib-olla on siis juba hilja muutusi tagasi võtta.

P. Põld ei pooldanud põhimõtteliselt Saksamaalt tuntuks saanud „vabakooli“; reformpedagoogika teooriat, mille sisus rõhutati, et ainult määravaks saab lugeda õpilaste individuaalsed iseärasused ja vajadused. Selle järgi pidi kasvatus siht lapsest endast välja kasvama ja kasvataja peab „tummas aukartuses ootama lapsehinge ilmumist“. Kasvatus, milles nõutakse, et ta laseb last areneda vastavalt ta loomulikele tingimustele, jätab lapse temas peituvate tungijõudude mängukanniks, neid teadlikult suunamata. (Elango 1996, 69) Põllu arvates oli reformpedagoogilise suuna lähenemine liialt subjektivistlik ja ei arvestanud ühiskonna kultuurilisi nõudeid. P. Põld esitab küsimuse, et milles seisab vabadus kasvatuses? Ja vastab, et õpilasele tuleks jätta võimalus otsustamisel valida, otsust teostada, muuta, selleks abinõusid otsida, selle juures ka eksida, et ise targaks saada. Õpilane tuleb seada olukordadesse, kus ta ise saab toimetada, seda nii mängus, tegevuses kui ka korralduste täitmisel. Ja samas lisab, et pole vabadust ilma organisatsioonita. Laps peab kõrgemaid väärtusi tundma õppima, läbi elama. Temas kasvagu vaimne individuaalsus. (1993c, 78) Õppetöö korraldamisel arvestatagu õppurile antava vabadusega, talle võib anda ette teatud tingimused, mille järgimine on otstarbekas. Nende raames võimaldada tal leida ja luua. Arengus edasijõudnutele antagu rohkem vabadust, nii saab õppur ise sünteesida uusi teadmisi varasemate najal. Aukohal olgu visadus, leidlikkus, ettevõtlikus, ausus, kohustus- ja vastutustunne.

Kokkuvõte

Analüüsisime Peeter Põllu seisukohti, mida saab silmas pidada tööõpetuse korraldamisel meil täna Eestis. Artiklist tulenevalt saame tuua välja alljärgnevad järeldused tööõpetuse tõhustamiseks: rohkem tähelepanu pöörata kasvatusväärtustele, eeskätt kõlbelistele väärtustele; kasvatus ja õpetus toimigu käsikäes; vältida koolitöös ainult teadmistele orienteeritud õpet; püüda siduda kooliõpet tegeliku eluga; senisest enam rakendada tundides praktilist tegevust; arvestada individuaalsuse ja lapsekeskse õppega; loovtegevuse võimaldamine koolitöös ning näitlikustamise ja harjumuste praktiseerimine. Need komponendid on omavahel seotud ja täiendavad üksteist. Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava sätestab kooli õppe- ja kasvatusesmärgid, omanda-

tavad pädevused (sh väärtuspädevused), õpetuse integratsiooni alused jne. (Põhikooli ... 2002, 872) Õppekava arendamisel saab paljuski lähtuda Peeter Põllu seisukohtadest. Analüüsitud kasvatusväärtustele haakuvad ja lisanduvad ka Johannes Käisi didaktilised käsitlused ning tol ajal tunnustatud vaated, mille najal saab kujundada tööõpetuse kui õppeaine baasi. Lühike artikkel ei võimaldanud ruumi puudusel pöörata tähelepanu nendele aspektidele, mida aga püüan edaspidi käsitleda doktoritöös.

Lõpetuseks kõlgu Aleksander Elango mõte, mis esitati kolmandal rahvusliku kasvatuskongressil, Peeter Põllu elutöö tähtsusest tänapäeval: „Kui jälgida tööd meie koolides ja teistes kasvatusasutustes, siis paistab silma pedagoogikateaduste sügav kriis ja sellest tulenev kasvatajate peataolek. Sestsaadik, kui 1960-ndatel aastatel läänes võhahand uute vasakpoolsete liikumine traditsioonilise kasvatusalused kõikuma löi ja eksistentsialistlikult filosoofialt ning freudismilt tuge leidis, on autoritaarse kasvatusloosung tekitanud tõelise segaduse ja anarhia kasvatus maailmas. Nii läänes kui meil annab see teravalt tunda. Tõsi küll, tuginedes sajandite jooksul kujunenud selgroole ja traditsioonidele saavad lääne rahvused sellest kriisist kergemini jagu. Meil aga võib peataolek kujuneda ohtlikuks, seda enam, et möödunud okupatsiooni aastatel meie kasvatusväärtuste hinnang põhjalikult muutus. Näib, et pöördumine meie oma rahva traditsioonide, eriti Peeter Põllu pedagoogilise pärandi poole aitab ehk meil mõningaidki probleeme lahendada“ (1997, 16).

Kasutatud kirjandus

Elango, A. (1997). Kongressi avakõne. In: Kolmas rahvusliku kasvatuskongress: XXI sajandi rahvuslik Eesti: 12.– 13. aprill 1996: Ettekannete ja sõnavõttude kogumik: [Toim. Sven Maanso], 15– 16. Tallinn.

Elango, A. (1996). Peeter Põld teerajajana eesti pedagoogikas. In: Peeter Põld oma ajastu peeglis, 64–72. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kantola, J. et al. (1999). Through Education Into The World Of Work: Uno Cygnaeus, The Father of Technology Education. Jyväskylä: Jyväskylä yliopistopaino.

Elango, A. (1993). Peeter Põld pedagoogina. In: Peeter Põld: Valitud tööd I, 7–20. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. (2002). Riigi teataja I osa, nr 20, art 116.

- Põld, P.** (1993a). Töökasvatus koolis. In: Peeter Põld: Valitud tööd I, 26–36. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993a). Kultuur ja rahvahariduse korraldus. In: Peeter Põld: Valitud tööd I, 46–86. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993a). Missugune on vahe haridusseltsikoolide ja teiste koolide vahel. In: Peeter Põld: Valitud tööd I, 105–111. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993a). Meie hariduslikud paleused ja nende teostamine. In: Peeter Põld: Valitud tööd I, 166–173. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993b). Vaadete revideerimisel. In: Peeter Põld: Valitud tööd II, 167–215. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993b). Vaadete revideerimisel. In: Peeter Põld: Valitud tööd II, 167–215. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993b). Uued lähtekohad keskkooli uuendamiseks. In: Peeter Põld: Valitud tööd II, 225–228. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti Akadeemiline Pedagoogika Selts.
- Põld, P.** (1993c). Üldine kasvatusõpetus: Faksiimileväljanne. Red. Juhan Tork. Tartu: Tartu Ülikool.
- Tuulik, M.** (1996). Eesti Vabariigi esimene pedagoogikaproffessor Peeter Põld ja tänapäev. In: Peeter Põld oma ajastu peeglis, 113–117. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.